

Artikel, udgivet 2026

Skønlitteratur som læremiddel i grundskolens samfundsfag

Af Jimmi Michelsen & Pernille Julie Østergaard Nielsen

Nationalt Videncenter for Læremidler

Forfattere

Jimmi Michelsen, Lektor i dansk, UCL Erhvervsakademi og
Professionshøjskole

Pernille Julie Østergaard Nielsen, Lektor i pædagogik og didaktik, UCL
Erhvervsakademi og Professionshøjskole

Udgivet 2026

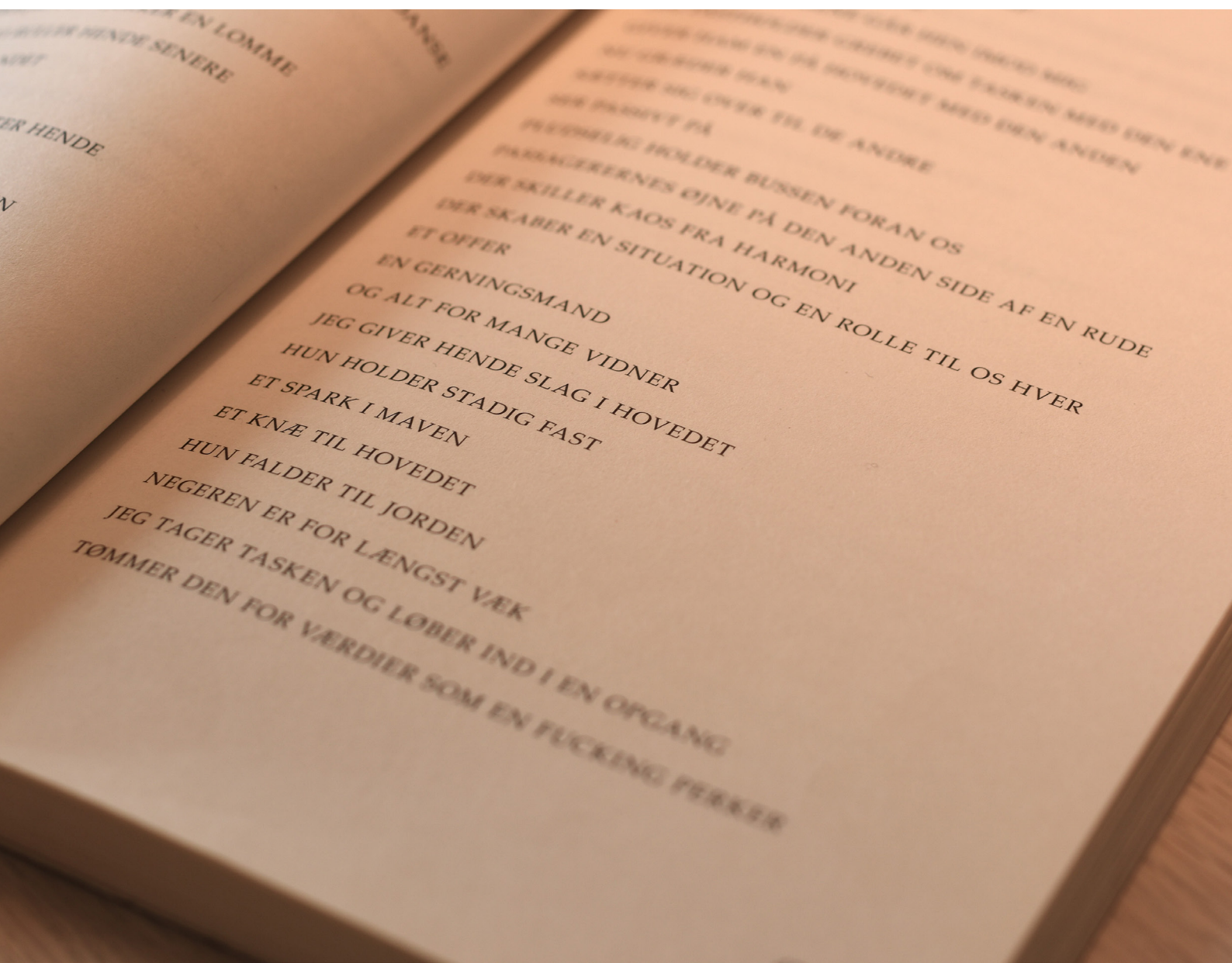
Fotokredit

Jimmi Michelsen

Læremiddel.dk
Niels Bohrs Allé 1,
5230 Odense M
post@laeremiddel.dk

LÆRE
MIDDEL
 DK

EN LOMME
 HENDE SENERE
 ER HENDE
 V
 ANDRE
 DER SKILLER KAOS FRA HARMONI
 DER SKABER EN SITUATION OG EN ROLLE TIL OS HVER
 ET OFFER
 EN GERNINGSMAND
 OG ALT FOR MANGE VIDNER
 JEG GIVER HENDE SLAG I HOVEDET
 HUN HOLDER STADIG FAST
 ET SPARK I MAVEN
 ET KNÆ TIL HOVEDET
 HUN FALDER TIL JORDEN
 NEGEREN ER FOR LÆNGST VÆK
 JEG TAGER TASKEN OG LØBER IND I EN OPGANG
 TØMMER DEN FOR VERDIER SOM EN FUCKING PERKER

Indledning

Skønlitteraturen har traditionelt haft sin plads i modersmålsundervisningen og i sprogfagene, hvor den har tjent som et middel til at udvikle analytiske kompetencer, styrke tekst- og genreforståelse samt fremme kendskab til litterære traditioner og perioder. Noget tyder dog på, at skønlitteratur i stigende grad integreres på nye måder og i nye faglige kontekster i skole- og uddannelsessammenhæng. Eksempelvis vidner udgivelser som *Mælkekassetårn. Daginstitutionsnoveller* (2021), *Levn efter personspecifikke aktiviteter. Socialrådgivernoveller* (2022) og *En hummer kan ikke dø. Noveller om social- og specialpædagogisk arbejde* (2022) om, at skønlitteraturen har potentiale til blandt andet at fremme empati, kritisk tænkning og tværfaglig refleksion. Skønlitteratur har tilsyneladende en særlig evne til at åbne for komplekse menneskelige og samfundsmæssige problemstillinger. En af dem, der har beskrevet denne evne nærmere, er den britiske litteraturforsker Rita Felski. Felski siger bl.a.: "Litteratur er så vidunderlig og vigtig en størrelse. Den er udfordrende, uddannende, underholdende, overraskende og så er den i kontakt med verdener, som dens læser ofte kun kan drømme om. Litterære tekster er stadig den mest direkte vej ind i andre virkeligheder" (Ravn, R. Aaby, 2016).

Inspireret af netop Rita Felski undersøgte denne artikels forfattere i 2021-2022 brugen af skønlitteratur som læremiddel i undervisningen i læreruddannelsen (Michelsen et al. 2023). Genstanden for undersøgelsen var fag/moduler, hvor inddragelse af skønlitteratur ikke er et eksplicit mål. Af de adspurgte læreruddannere brugte ca. tre fjerdedele skønlitteratur i deres undervisning. Undersøgelsen viste, at brugen af skønlitteratur både er mangesidet og rummer et stort pædagogisk og didaktisk potentiale. Lærernes begrundelser for at bruge skønlitteratur som læremiddel typologiserede vi fire overordnede temaer:

1. Anslag
2. Skabe dybere forståelse af undervisningens indhold
3. Indsigt i os selv og andre
4. Dannelse.

Denne artikel omhandler tre samfundsfagslæreres brug af Yahya Hassans digt *DIMISSION* i undervisningen i 8. klasse på Holluf Pile Skole i Odense. Lærerne havde før ikke brugt skønlitteratur i deres samfundsfagsundervisning, og skønlitteratur nævnes da heller ikke som læremiddel i faghæftet for samfundsfag. Ifølge faghæftet er fagets centrale læremidler "politiske partiers hjemmesider, lovstof, faglige artikler og undersøgelser" (Børne- og undervisningsministeriet, 2019, s. 28, 55). Faghæftet nævner desuden didaktiserede læremidler, avisartikler, tv-indslag, hjemmesider fra interesseorganisationer eller politiske aktører, data fra Danmarks Statistiks hjemmeside og sociale medier (ibid., s. 40-41). Som det fremgår, er der tale om læremidler, der primært understøtter en faktabaseret og analytisk tilgang til fagets indhold.

Metode

Projektets metodiske afsæt er inspireret af Design Based Research (DBR), en kollaborativ forskningsmetode, hvor praktikere og forskere i fællesskab udvikler interventioner i en pædagogisk praksis. Den pædagogiske praksis er her samfundsfagsundervisning om emnet statistik, indvandring og kriminalitet. Projektets mål er at afprøve og reflektere over brugen af skønlitteratur som læremiddel i samfundsfagsundervisningen – men også med blik for, hvordan skønlitteratur kan bruges på tværs af fag.

Med afsæt i en DBR-fasemodel udviklet af Thomas Reeves (Amiel & Reeves, 2008, Reeves, 2006) gennemgik projektet fire faser:

Fase 1: Problemidentifikation

Udforskning og problemidentifikation i samarbejde med samfundsfagslærerne med afsæt i spørgsmålet: Hvilket potentiale har skønlitteratur i samfundsfagsundervisningen?

Fase 2: Udvikling af løsningsforslag

Samfundsfagslærerne udarbejdede undervisningsdesign, der inddrog én eller flere skønlitterære tekster. Designet omhandlede emnet statistik, indvandring og kriminalitet.

Fase 3: Gennemførsel af undervisning

Undervisningsdesignet blev afprøvet af lærerne i undervisningen i tre 8. klasser.

Fase 4: Refleksion

I refleksionsfasen gennemførte vi to semistrukturerede interviews med lærerne. Interviewene blev optaget, transskriberet og efterfølgende analyseret. I analysen foretog vi en kondensering og fortolkning af materialets tekst- og meningsenheder, der efterfølgende blev kategoriseret og kodet. Denne kvalitative dataanalyse danner grundlaget for de fortolkninger, der præsenteres i artiklen.

Projektets fund

I interviewene fortæller lærerne, at brugen af *DIMISSION* i samfundsfagsundervisningen mærkbart øgede elevernes engagement i emnet statistik, indvandring og kriminalitet og samtidig gav dem et perspektiv, hvori de kunne spejle (noget) fra deres eget liv og få indblik i andres. Lærerne fremhæver desuden, at brugen af *DIMISSION* i undervisningen åbnede for et vanskeligt samfundsfagligt emne på en anden måde end fagets mere traditionelle læremidler. De formoder, at dette blandt andet skyldes elevernes følelsesmæssige investering i digtet.

Undersøgelsens empiriske grundlag bygger som sagt på to semistrukturerede interviews. Undersøgelsen siger derfor ikke noget om undervisningens faktiske effekter, men den giver et indblik i lærernes didaktiske overvejelser og oplevede potentiale ved at bruge skønlitteratur som læremiddel.

Efter en kort præsentation af *DIMISSION* og lærernes undervisningsdesign uddyber og perspektiverer vi lærernes udsagn.

DIMISSION

DIMISSION er ligesom de øvrige digte i YAHYA HASSAN (2013) skrevet med versaler og uden tegnsætning. Sammen med de korte sætninger skaber dette en pågående og vred stemning – som om digtets ord råbes ud til læseren.

Digtet skildrer et overfald begået af en ung mand mod en pige efter en dismissionsfest i et ghettoområde. Manden har sneget sig ind i festlokalet for at stjæle tasker og jakker. Her får han øje på en "buttet pige", som han af medlidenhed byder op til dans. Han bliver dog afvist med ordene: "JEG VIL IKKE DANSE MED EN PERKER" (s. 46). Efter festen følger manden og en ven – omtalt som "NEGERVEN" - efter pigen, der har sat sig ved et buskur. De forsøger at stjæle pigens taske, men da hun gør modstand, eskalerer situationen til vold:

JEG GIVER HENDE SLAG I HOVEDET

HUN HOLDER STADIG FAST

ET SPARK I MAVEN

ET KNÆ TIL HOVEDET

HUN FALDER TIL JORDEN

Som det fremgår, er gerningsmanden digtets jegfortæller. Vi er altså vidne til volden gennem et førstepersonsperspektiv, hvilket – sammen med brugen af præsens – skaber en uhyggelig nærhed til det skildrede. Samtidig skaber fortællesituationen også afstand, idet jegfortælleren undervejs reflekterer over situationen. Som her, hvor en bus med passagerer bliver direkte vidner til volden:

... PLUDSELIG

PASSAGERERNES ØJNE PÅ DEN ANDEN SIDE AF EN RUDE

DER SKILLER KAOS FRA HARMONI

DER SKABER EN SITUATION OG EN ROLLE TIL OS HVER

ET OFFER

EN GERNINGSMAND

OG ALT FOR MANGE VIDNER

“DIMISSION” er et komplekst digt, fordi jeg’et på den ene side er aktør i volden og samtidig beskriver den udefra, som om han ser situationen udspille sig på en scene, jf. ordet ‘ROLLE’. Som læsere gør vi det samme. Vi træder - ligesom passagererne i bussen – ind i rollen som vidner til en voldsscene.

I digtets sidste linjer skifter synsvinklen. Nu beskrives overfaldet gennem mediernes øjne:

NÆSTE DAG ET SIGNALEMENT I JYLLANDS-POSTEN

ARABISK UDSEENDE MAND MELLEM 20 OG 25 ÅR

EFTERLYST EFTER VOLDSOMT GADERØVERI

Den korte og faktabaserede beskrivelse er typisk for den måde, medierne ofte forenkler komplekse hændelser. Gerningsmanden reduceres her til en stereotyp: “arabisk udseende mand”.

Jegfortælleren anvender dog selv en stereotyp, når han betegner sig selv “ghettobarn”. Med betegnelsen vedgår han sit tilhørshold til ghettoen og den stigmatiserede identitet, som følger med – og som pigen bekræfter med sin

racistiske afvisning: "JEG VIL IKKE DANSE MED EN PERKER". Det er værd at bemærke, at racismen i digtet ikke kun kommer til udtryk gennem pigen, jf. jegfortællerens omtale af vennen som "NEGERVEN".

Det er nærliggende at tolke overfaldet som en hævnakt mod pigen og hendes racistiske afvisning, men digtet antyder en dybere problematik omkring sammenhængen mellem udstødelse og kriminel adfærd. Volden mod pigen kan ses som et symptom på racisme og strukturel ulighed i samfundet. Når jegfortælleren omtaler sig selv som "ghettobarn", understreges det, at oplevelsen af udstødelse er en del af hans selvforståelse - og en mulig kilde til aggression og vold.

***DIMISSION* i undervisningen**

Som nævnt brugte lærerne *DIMISSION* som fælles indgangsvinkel til emnet statistik, indvandring og kriminalitet i deres undervisning. Det planlagte forløb med emnet varede i alt tre uger og tog blandt andet udgangspunkt i disse faglige mål:

Du forstår, hvordan man kan bruge forskellige kulturbegreber til at beskrive kultur.

Du kan redegøre for og diskutere forskellige politiske holdninger til kultur og kulturforskelle.

Du kan beskrive og diskutere betydning af sociale forskelle i Danmark.

Du kan redegøre for og diskutere forskellige politiske holdninger til sociale forskelle.

I den del af forløbet (3 lektioner), der omhandler *DIMISSION*, blev eleverne først sat til at læse digtet på egen hånd. Herefter besvarede de tekstnære spørgsmål, hvor de blandt andet kort skulle redegøre for digtets fire 'personer' – jegfortælleren, pigen, negervennen og bussens passagerer – og beskrive deres handlinger og reaktioner i overfaldsscenen.

Dernæst blev eleverne opfordret til at betragte digtes fire personer som repræsentanter for forskellige samfundsgrupper og diskutere, hvilket budskab digtet formidler om mødet mellem disse grupper. Lærerne understregede over for eleverne, at denne 'analogiske læsemåde' ikke var den eneste mulige tilgang.

Til sidst skulle eleverne forholde sig til blandt andet disse refleksionsspørgsmål:

Tror I, det er tilfældigt, at Yahya Hassan fremstiller gerningsmanden som indvandrere – hvorfor/hvorfor ikke?

Hvilke(t) problem(er) mener I, digtet søger at belyse? Og er I enige med digtets implicitte påstand om, at kriminelle for det meste er indvandrere – hvorfor/hvorfor ikke?

Nedenfor præsenterer og perspektiver vi lærernes udsagn om potentialet i at bruge *DIMISSION* i samfundsfagsundervisningen.

Engagement

I interviewene fortæller en af lærerne, at *DIMISSION* skabte et mindre chok hos flere af eleverne. Efter første gennemlæsning udbrød en elev spontant: “Hvad fanden er det for noget? ... det [er det] værste racistiske lort, jeg nogensinde har læst.” Digtet fremstod tydeligvis som en dybt provokerende læseoplevelse for eleven.

Ifølge Rita Felski er en af skønlitteraturens styrker netop dens evne til at chokere – til at overraske, ryste og forskrække læseren (Felski, 2008). Chokket er, ifølge Felski, en særlig form for engagement. Det kan beskrives som “et slag i ansigtet”, som tvinger læseren til at stoppe op og mærke teksten fysisk og følelsesmæssigt. I *Uses of Literature* (2008) beskriver Felski fire former for engagement: chok (det overraskende og grænseoverskridende), recognition (genkendelse og anerkendelse), knowledge (viden) og enchantment (fortryllelse).

Ifølge lærerne skabte *DIMISSION* tydeligvis engagement hos eleverne. “Deres [elevernes] opmærksomhed er fanget, eller den er øget”, fortæller en lærer. En anden beskriver, hvordan der pludselig “var liv, der var puls” i klassen. Netop dette følelsesmæssige engagement er vigtigt, påpeger lærerne, fordi det er en nøgle til motivation og dermed læring. Men engagementet kan være vanskeligt at skabe: “En af de største udfordringer, vi har, er at engagere ele-

verne og gøre dem følelsesmæssigt involverede, gøre det meningsfuldt for dem". Udfordringen består i "at finde noget, som de kan hægte sig fast i".

Den nævnte udfordring er velkendt og blandt andet beskrevet af den tyske sociolog og pædagogikprofessor Thomas Ziehe i *Øer af intensitet i et hav af rutine* (2004). Ziehe peger på, at nutidens unge har en hidtil uset mulighed for selvreference. Begrebet selvreference henviser til, at unge primært skaber mening og identitet ved at referere til deres egne koder, forestillinger og praksisser. Selvreferencen kan, ifølge Ziehe, være en barriere for nysgerrighed og åbenhed og dermed for den unges udviklings- og dannelsesmuligheder (Ziehe, 2004, s. 65-67 og s. 101-113). I yderste konsekvens kan selvreferencen udvikle sig til egocentrisme, hvor elevens egenverden bliver den prisme, verden ses igennem.

Ziehe argumenterer for, at udfordringen må løses didaktisk og taler i den sammenhæng om begrebet decentrering (Ziehe, 2004, s. 74). Decentrering handler om at flytte fokus fra elevens egen verden til den ydre verden. Det kan ske ved at præsentere eleverne for indhold, der udgør en "nøje afmålt anderledeshed" – altså noget, der er tilpas fremmedartet til at ryste og provokere elevens visheder, men ikke så fremmed, at det afvises (Ziehe, 2004, s. 75-76). Den gode anderledeshed skal inspirere og engagere.

I undervisningen med *DIMISSION* synes lærerne at have fundet denne balance. Trods stærke reaktioner blev digtet ikke afvist af eleverne. Det udfordrede deres selvreference, men bevarede samtidig forbindelsen til deres egen verden. Balancen er dog skrøbelig. Som en af lærerne formulerer det: "... dilemmaet er, når man udvælger indhold: Hvor tæt skal det være på eleven for også at imødekomme verden?"

Indsigt i sig selv og andre

I interviewene nævner en lærer, at eleverne gennem arbejdet med digtet kom til at "genkende (noget fra) deres eget liv ... noget de kan spejle sig i og har set i lignende situationer". *DIMISSION* skabte altså ikke alene engagement, men tilbød også eleverne et perspektiv, hvor de kunne spejle deres eget liv og få indblik i andres. Digtet åbnede "for en diskussion, som lige pludselig er ud over deres [elevernes] egen verden, så jeg [læreren] har svært ved at få den [diskussionen] stoppet."

Lærernes udsagn peger på nogle generelle forhold vedrørende brug af skønlitteratur i skole og uddannelse. I artiklen *Skønlitteratur som læremiddel i læreruddannelsen* (Michelsen et al., 2023) peger vi – med afsæt i Dennis Sumara og Louise Rosenblatt – på, at skønlitteratur både kan støtte vores identitetsarbejde ved at tilbyde os spejlinger i andre mennesker (Sumara, 2002) og medvirke til at udvikle empati og forståelse for samfund og værdier (Rosenblatt, (1938/1995)). Vi kunne også have nævnt den amerikanske filosof Martha C. Nussbaum, som argumenterer for, at læsning af skønlitteratur styrker menneskets indlevelsesevne og vurderingsevne (Nussbaum, 1998). For Nussbaum er litteraturlæsningens vigtigste begrundelse, at den kan skabe kritisk tænkende borgere.

Også samfundsforskeren Jon Elster argumenterer for, at litteratur kan være en kilde til forståelse af følelser og menneskelig adfærd. I værket *Alchemies of the Mind* (1999) formulerer Elster det sådan:

Romaner og skuespil er en uudtømmelig kilde til indsigter og hypoteser. Hvor mange af de opdigtede eksempler, filosoffer bruger til at illustrere den ene eller anden teori, ikke er overbevisende, netop fordi de er opdigtet til formålet, har aktørerne i romaner og skuespils ord og handlinger en selvstændig autoritet, som gør det muligt at bruge dem som eksempler eller modeksempler (Elster, 1999, s. 50).

Elsters pointe understreger den epistemologiske værdi, som skønlitteraturen kan have i en samfundsfaglig kontekst. Hvor filosofiske eksempler ofte konstrueres med henblik på at illustrere en bestemt teori og derfor kan fremstå kunstige eller unuancerede, tilbyder skønlitteraturen en mere kompleks og 'autentisk' fremstilling. Litterære karakterers ord og handlinger har – som det hedder – en "selvstændig autoritet", hvilket vil sige, at de ikke blot fungerer som illustrative redskaber. De kan tværtimod opfattes som empiriske kilder til forståelse og refleksion.

Åbne for et abstrakt emne

I interviewene nævner lærerne, at arbejdet med *DIMISSION* åbnede et meget abstrakt emne for eleverne. Samtidig påpeger de, at der opstod der "en diskussion, som vi ikke ville have fået fra en fagtekst" - en diskussion, som førte eleverne dybt ind i politiske emner.

Lærernes oplevelser peger på, at skønlitteraturen tilbyder et andet perspektiv på undervisningsindholdet end traditionelle fagtekster. I samfundsfagsundervisningen i de tre 8. klasser gav *DIMISSION* eleverne et førstehåndsperspektiv på komplekse samfundsmæssige problemstillinger som kriminalitet, racisme og indvandring. Digtet fungerede som et medierende rum mellem teori og praksis - et sted, hvor eleverne kunne engagere sig i et abstrakt emne gennem konkrete erfaringer og følelsesmæssig resonans. Eleverne fik adgang til erfaringer, som kunne nuancere deres forståelse og styrke deres evne til at diskutere og tage stilling.

Skønlitteraturens potentiale - som vi har beskrevet ovenfor - realiseres naturligvis ikke automatisk. Potentialet afhænger i høj grad af den didaktiske tilrettelæggelse og kontekst for undervisningen. Det afhænger også - ja, måske først og fremmest - af den konkrete tekst. Teksten må kunne engagere eleverne og samtidig give dem noget at arbejde med - både æstetisk og indholdsmæssigt. Den pointe kom også frem i interviewet med lærerne. Som en af dem slog fast: "Vi skal gå efter litteratur af høj kvalitet - noget, der både er indholdsmæssigt interessant og kan gribe eleverne."

Vi håber, at nærværende artikel kan inspirere lærere til at bruge skønlitteratur i samfundsfagsundervisningen - men ikke kun her. Skønlitteratur kan bringes i spil i mange forskellige sammenhænge og på tværs af fag, hvor den kan bidrage til at skabe engagement, indsigt og nærvær.

Tak til Mathias Viuff Davidsen, Theis Toft og Peter Marquard Sejersen fra Holluf Pile Skole for deltagelsen i udviklingsprojektet.

Litteratur

- Amiel, T. & Reeves, T. C. (2008).** Design-Based Research and Educational Technology: Rethinking Technology and the Research Agenda. *Educational Technology & Society*, 11(4).
- Børne- og undervisningsministeriet. (2019).** *Samfundsfag - Faghæfte 2019*. https://www.emu.dk/sites/default/files/2020-09/GSK_Fagh%C3%A6fte_Samfundsfag.pdf
- Elster, J. (1999).** *Alchemies of the Mind. Rationality and Emotions*. Cambridge University Press
- Felski, R. (2008).** *Uses of Literature*. John Wiley and Sons Ltd.
- Hassan, Y. (2013).** YAHYA HASSAN, Gyldendal
- Michelsen, J., Nielsen, C. B. & Nielsen, P. J. Ø. (2023).** Skønlitteratur som læremiddel i læreruddannelsen. *Nationalt Videncenter for Læremidler – Læremiddel.dk*.
- Nussbaum, M. C. (1998).** *Cultivating Humanity*. Harvard University Press
- Ravn, R. A. (2016, 4. juni).** *Litteratur er en pokkers effektiv social aktør*. Information.
- Reeves, T. C. (2006).** Design Research from a technology perspective. I: Akker, J. V. D. , Gravemeijer, K., McKenney, S. & Nieveen, N. (Red.) *Educational design research*. Routledge
- Rosenblatt, L. M. (1995).** *Literature as Exploration [1938]*. Modern Language Association.
- Sumara, D. J. (2002).** *Why reading literature in school still matters. Imagination, interpretation insight*. Lawrence Erlbaum Associates Inc.
- Ziehe, T. (2004).** *Øer af intensitet i et hav af rutine: Nye tekster om ungdom, skole og kultur*. Politisk Revy.

LÆRE
MIDDEL
ØDK